

Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ ile “TAKVA” Üzerine Söyleşi ¹

Arş. Gör. Emrullah BOLAT

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi

Hadis Anabilim Dalı

ebolat@agri.edu.tr

orcid.org/0000-0002-7657-4460

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ﴾

“Ey iman edenler! Allah’dan hakkıyla ittika edin, korkun, sakının ve ancak Müslümanlar olarak ölün.” Âl-i İmrân/102.

Sayın Hocam öncelikle değerli vaktinizi ayırdığınız için teşekkür ederiz. Kısaca sizi tanımak isteriz.

1954 Kayseri Develi kazası doğumluyum. Bugün itibarıyla 67 yaşını geçmiş bulunuyorum. Mecburi emeklilikle birlikte yeni bir vazifeyle, Ağrı İslami İlimler Fakültesi’ne başlamış oluyorum. Cenâb-ı Allah rızasına uygun, hayırlı hizmetlere vesile etsin. İlkokulu Develi’de, İmam Hatib okulunu ise Kayseri İmam Hatip’te okudum. 1972 yılında girmiş olduğum Erzurum İslami İlimler Fakültesi’nden 1977 yılında mezun oldum. O zaman hazırlık sınıfı yoktu ama beş yıllıktı fakültemiz. Temenni ediyorum ki bugünkü ilahiyat, İslami ilimler fakülteleri de hazırlık sınıfı olmaksızın beş yıl olmuş olsalar... Şahsen hazırlık sınıfındaki Arapça ağırlıklı eğitim diğer yıllara yayılarak Arapça ve Kur’ân ağırlıklı olsa, yani bir yılı baştan sona sırf Arapçayla meşgul olarak bitirmek pedagojik olarak da çok faydalı olmuyor diye düşünüyorum şahsen. Öğrenci hem Arapçadan bıkıyor hem de dili iyi öğrenememiş oluyor. Bizim zamanımızda Türkiye’de iki fakülte vardı. Birisi çok daha önce açılmış olan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi idi; ikincisi de bizim mezun olduğumuz Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi (1971) idi. O yıllarda Türkiye’de yüksekokul olarak Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Yüksek İslam Enstitüleri de vardı. Bu fakülteyi bitirdikten sonra önce Diyanet İşleri Başkanlığı’nda vaizlik-müftülük imtihanına girdim, onu kazandım, ama oraya atanmadan önce dışardan doktora imtihanlarını, sonra da asistanlık imtihanlarını vererek ilk görev yerimiz olmak üzere mezun olduğumuz fakültede tefsir dalında asistan olarak 1978 yılında göreve başladım. Dört sene sonra 1982 yılında doktoramı tamamladım. Bundan dört

¹ Lütfullah Cebeci, *Takva*, (İstanbul: Seha Neşriyat, 1985). Kitabın yeni baskısı için bk. Cebeci, *Kur’ân’a Göre Takva ve Muttakî*, (İstanbul: Server Yayınları, 2021). Mülakat Tarihi: 17.01.2022 Pazartesi, Ağrı İslami İlimler Fakültesi.

sene sonra 1986 yılında doçentliğimizi vermiş oldum. Altı sene sonra 1992 yılında da Profesör oldum. 2012 senesinde talebelikle birlikte 40 sene geçirdiğimiz Erzurum'dan memleketimiz olan Kayseri'ye, Erciyes Üniversitesi'ne tayin oldum. On sene civarında da orada görev yaptıktan sonra oradan emekli oldum. Birkaç yıl daha çalışma imkanı olduğu için de Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde yeniden göreve başladım.

Doktora çalışmam *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Şer Problemi* idi. Bu eser *Kur'an-ı Kerim Açısından Kötülük Problemi* ismiyle yeniden basıldı. Felsefede önemli bir problem olan bu konuyu Kur'ân açısından ele alan bir tez idi. Ondan sonra, üzerine de konuşacağımız *Kur'ân'a Göre Takva* konusunu doçentlik takdim tezi olarak hazırladım. Bu eser de “*Kur'ân'a Göre Takvâ ve Müttakî*” şeklinde yeniden basıldı. Daha önce başladığım sonra da geliştirdiğim *Kur'ân'a Göre Melek, Cin, Şeytan* isminde geniş bir çalışmam var. Profesörlük takdim tezi olarak sunduğum *Kur'ân-ı Kerim ve Genetik Açısından Yakın Akraba Evliliği* isimli bir çalışmam daha var. Bu eserimde, yakın akraba evliliğinin günümüzde reklam edildiği gibi diğer evliliklerden daha riskli olamayacağını, hem ayet-hadisler çerçevesinde hem de aleyte delil olarak kullanılan genetik ilmi açısından irdelemeye çalıştım. Bunun dışında üç kişilik bir ekiple Fahrettin Râzî'nin *Tefsir-i Kebîr*'ini Türkçe'ye tercüme ettik ve yirmi üç cilt halinde yayınlandı. Yine üç kişilik bir ekiple Elmalılı Hamdi Yazır üstadımızın *Hak Dini Kur'ân Dili* tefsirinin tamamını sadeleştirerek yeniden basılmasını sağladık. Bu eserle ilgili birkaç sadeleştirme vardı ama biz kendimize göre daha düzgün olacağını düşünerek bir diğer sadeleştirme yaptık. Çünkü üstadın dili oldukça ağıdalı, güzel bir dil. Ancak günümüz insanı için ağır bir dil. Bugünkü insan da istifade edebilsin diye böyle bir çalışma yaptık. Sonra *meal kısmını* da tefsirinden dipnotlar vererek, ara cümleler eklemek suretiyle ayrıca iki arkadaş yeniden hazırladık. Bunlar dışında makalelerimiz, tebliğlerimiz de oldu. Kırk üç yıl boyunca pek çok öğrencimiz, sohbetlerimiz, vaazlarımız ve konferanslarımız oldu. Kimileri sohbetleri, vaazları akademik hayata yakıştıramazlar. Aksine ben akademisyenlerin de bu tür faaliyetlerde bulunması gerektiğini düşünüyorum. Rabbimiz inşaallah bunları da amel defterimize lutfuyla, ihsanıyla kabul eder ve yazar.

Sayın Hocam, Takvâ kelimesinin Kur'ânî manası nedir ve nasıl anlaşılmalıdır?

Öncelikle şunu belirtmeliyim ki Kur'ân-ı Kerîm'de terim olarak kullanılan kelimelerin sözlükteki anlamı önemlidir. Kur'ân-ı Kerîm açıkça kendisinin de ifade ettiği gibi Arapça bir kitaptır, Cenâb-ı Allah'ın insanlığa Arapça üzerinden verdiği mesajdır. Arapça olduğu için de Kur'ân'ı anlarken bu dili dikkate alma mecburiyetindeyiz. Kur'ân-ı Kerîm nazil olduğu dönemde, Arapça kelimelerin içine asıl manayı kaybetmemek üzere kendi ruhunu

aksettirmiştir. Bu durumu şöyle bir benzetmeyle anlatabiliriz. Hani arının petekler içinde balı olur. Bir bakıma petek gibi olan bu kelimeleri Kur'ân, İslâmî ruhla doldurmuştur. Mesela namaz anlamında salat kelimesi normalde dua etmek manasına geliyor. Eklem yerlerini oynatmak manasına geliyor vs. Kur'ân-ı Kerîm bunu namaz manasına gelecek bir ibadetin adı olacak şekilde kullanıyor ama o ibadetin ruhunda da dua var o ibadette de eklem hareketleri var. Eğiliyoruz, doğruluyoruz. Yani vücut açısından son derece önemli hareketler şeklinde bu ibadeti yapıyoruz. Bir taraftan Cenâb-ı Allah öyle bir ibadet vermiş ki kendisine kulluk ediyoruz, diğer taraftan tabiri caizse vücut için son derece önemli, yararlı hareketler yapmış oluyoruz. Yani o kelimenin içini böyle bir ruh ile dolduruyoruz. Takvâ işte bu kelimelerden biridir.

Takvâ, cahiliyede bir tehlikeli varlığa karşı korkup tedbir alma anlamında veya bir tabiat olayından korkup ona karşı tedbir almak anlamında kullanılmıştır. Bilmek, korkmak ve tedbir almak anlamında. Biliyorsunuz ki buradan bir tehlike gelecek, o bilgi sizi ondan korkmaya sevk ediyor, o korku ona karşı tedbir almaya sevk ediyor. Yani *takvâda sözlük manası itibariyle üç unsur vardır*. Bilgi, bilginin doğurduğu korku ve bu korkunun götürdüğü bir tedbir. Diğer bir ifadeyle, mârifetullah, mehâfetullah ve muhabbetullah bu bilginin yerini alıyor. Çünkü Cenâb-ı Allah'ı esmasıyla, sıfatlarıyla, bütün yücelikleriyle birlikte tanıyabildiğin kadarıyla tanımış oluyorsunuz. Bu da netice itibariyle insanın gücüyle orantılı bir şey. Tasavvufta “ ما عرفناك حق معرفتك Ey Allah'im seni hakkıyla bilemedik” denildiği gibi, O'nu hakkıyla bilmek oldukça zor tabi ki ama Kur'ân-ı Kerîm'den anladığımız, öğrenebildiğimiz kadarıyla da bildik. Hiç bilemedik anlamında değil. Bu bilgiyle biz Allah'tan korkuyoruz. Neden? Cenâb-ı Allah güç ve kudret sahibidir, her şeyin hâkimidir. Her şeyi duyuyor, görüyor. Hikmetli olarak cezası, azabı, gazabı, intikamı, mükafatı var. Dönüş de ona olup hesaba çekileceğiz. Bu bilgiler bizde bir korku meydana getiriyor haliyle. Bu bilgilerin imana dönüşmüş olması da ayrıca önemli. Böylece Allah'a karşı bir korku meydana getiriyor. Bu sadece korku da değil yani. Aslında mârifetullah insanda Allah'a karşı hayranlık ve sevgiyle birlikte bir korku meydana getiriyor. Çünkü bir insan güç ve kudret karşısında hayranlık duyar, güzellik karşısında hayranlık duyar değil mi? Cenâb-ı Allah'ın pek çok cemâl sıfatları var, onlar karşısında hayranlık duyarız. Bir de Allah'ın celâl yönünü temsil eden isimleri, sıfatları vardır. Dolayısıyla Allah'ımız cemâli ve celâli olan bir Allah. Bu en doğru tanrı inancıdır aslında. Tahrif edilmiş dinlerde de tanrı inançları vardır. O tanrı inançlarında ya sırf celâli olan bir tanrıdan veya sırf cemâli olan bir tanrıdan bahsedilir. Bazılarında tanrı sadece iyilik yapan, veren, güzellik diyebileceğimiz şeyleri ortaya koyan bir tanrıdır. Cezalandırmaz, gazap etmez, azap etmez, yani bunları haşa

Allah'a yakıştırmazlar, hep cemâl ağırlıklı bir inanış. Bazılarında da celâl ağırlıklı bir inanç vardır, bunların aksine. Halbuki bu ikisi de birbiri olmadan eksik ve yanlıştır. Bu iki aşırılıktan uzak, halis olan, sıratı müstakim diyoruz ya işte bu yol, İslâm'ın yoludur. Gerçek tanrı inancı İslâm'daki tanrı inancıdır, hem celâli hem cemâli var. Mârifetullah dediğimiz şeyde bu ikisi olunca, insan bunları düşününce, bunlar üzerinde tefekkür edince; celâl ve cemâle sahip olan Allah'ın karşısında cemâlinden dolayı hayranlık/sevgi duyarken, celâlinde dolayı da korku duyar. Dolayısıyla Allah'a karşı duyulan korkuda aynı zamanda hayranlık ve sevgi var. Biz Kur'ân-ı Kerîm meallerinde genellikle takvâ kelimesini, “اتق الله” vb tabirleri, Allah'tan korkmak diye çeviririz ama aslında biz üç manadan birini söylemiş oluruz. Sadece korkulan bir tanrıyı işaret etmiş oluyoruz. Biraz önce söylediğimiz gibi bu sadece celâli olan bir tanrıdır. Hâlbuki cemâli de vardır, hayranlık da vardır orada yani. Onun için bu kelimededen hareket ederek söylemek gerekirse Kur'ân-ı Kerîm'de takvâ deyince sözlük anlamıyla da irtibatlı olarak Allah'ı tanımak (mârifetullah), bu tanımaktan kaynaklanan Allah'tan hayranlıkla sevgiyle birlikte korkmak, üçüncüsü bu korkunun karşısında tedbir almak, yani Allah'tan kaçıp Allah'a sığınmak.

Bunun tedbiri nedir? Cenâb-ı Allah bize Kur'ân-ı Kerîm'de kendisini tanıtırken, kendisi hakkında bizi uyarırken, işte emirlerimi tutun, sözümü dinleyin, yasakladıklarımın kaçın, bana boyun eğin, itaat edin diyor. Bunları yaparsanız size şöyle şöyle mükafatlar veririm. Yapmazsanız sizi şu şekilde cezalandırırım diyor. Dolayısıyla bu korkunun tedbiri bellidir. Allah'a kayıtsız şartsız bir şekilde boyun eğmek, itaat etmek. Yani emirlerini tutmak yasaklarından sakınmak. Takvâ dediğimizde bu manaların tamamını kastetmiş oluyoruz.

Allah ile irtibatımızı sağlarken nefis, şeytan gibi düşmanlarla mücadele halindeyiz. Bunların tanınması, bilinmesi de ayrıca önemlidir. İnsan, “Ben neyim?” sorusunun cevabını arayan bir varlıktır. Bunun cevabını bulabileceği en güzel yer de yine Kur'ân-ı Kerîm'dir. Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerîm'de Allah bir yerde kendisini anlatırken bir yerde de bizi anlatıyor. Fatiha suresiyle ilgili Rasûlullah aleyhisselam'dan nakledilen “Fatiha'yı kuluma aramda taksim ettim” mealinde bir hadisi kudsi var ya, Fatiha'yı iki kısma böldüm, yarısı kuluma, yarısı bana aittir diye. Fatiha'nın “مالك يوم الدين” ayetine kadar olan kısmı uluhiyeti anlatıyor aslında. Marifetullah kısmıdır orası. “اياك نعبد و اياك نستعين” kısmı da ubudiyetin başlangıcıdır. “اهدنا الصراط المستقيم” kısmından sonrası da kulun Allah'ı tanımış olarak kendisinden talep ettiği. Fatiha'nın baş kısmı Allah'ı anlatır, ortadan sonraki kısmı da insanı, kulu, insanlığı anlatır. Dolayısıyla hadisi şerifte ifade edildiği gibi Kur'ân-ı Kerîm'de temel olarak bu iki şeyi anlatır. Bize Allah'ı tanıtır, bizim ne olduğumuzu, niçin yaratıldığımızı, insanın ne demek olduğunu,

hayatın anlamını, bu hayatın başlangıcını, sonucunu bize anlatır, öğretir. Ve bunları da anlattığı kıssalarla örneklendirir.

Sayın Hocam, Takvânın mertebeleri/dereceleri var mıdır?

Evet vardır. Bakara 177. ayet-i kerîmesi “âyetü’l-bir” iyilikten bahseden ayet diye meşhurdur. Meali şu şekildedir;

“Yüzlerinizi (ibadet ederken kible olarak) doğuya ve batıya çevirmeniz (tek başına) iyilik değildir. Asıl iyi kişi (kibleye dönerek bedenen yöneldiği gibi ruhen de yönelerek) Allah’a, âhîret gününe, meleklere, kitaba ve Peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayan; namazı kılıp zekâtı verendir. Böyleleri anlaşıma yaptıklarında sözlerini tutarlar; darlıkta, hastalıkta ve savaş zamanında sabrederler. İşte doğru olanlar bunlardır ve işte takvâ sahipleri bunlardır.”

Buradaki iyilik, iyilik yapmak anlamında değil iyi olmak anlamındadır. Bir insanın iyi olması için hangi özelliklere sahip olması lazım? Mealini verdiğim bu ayete baktığımız zaman iyi olmanın görünüşte değil gerçekte iç dünyada olduğu ortaya konulur. Sonra da bunu üç merteye ile anlatır ayet-i kerîmede. Birinci meretebede iman konuları vardır. İkinci mertebede imana bağlı olarak ibadet konuları vardır. Üçüncü mertebede de ahlaki konular vardır. Aslında dinimizi bu üç şeyle özetleyebiliriz. İslâm; imandır, ibadetlerdir ve ahlaktır. Bu üçünü ayrı ayrı saymışsak da aslında iç içe girmiş şeylerdir. Etle tırnak gibi birbirinden ayrılmayan bir şeydir. Dolayısıyla iyi bir Müslüman dediğimizde hani başta iyilik dedik ya, iyi bir insan iyi bir Müslümandır. Ben iyi bir insan ve iyi bir Müslümanı ayırt etmiyorum. Müslüman olmayan iyi bir insan olmaz. Bazı iyi özellikleri olabilir. Ama Kur’ân-ı Kerîm’e baktığımızda ben öyle görüyorum.

İyi bir insan iyi bir Müslümandır. İyi bir insanın, iyi bir Müslümanın temel inançları vardır. İkincisi bu inancın devamı olarak ibadetleri, emir ve yasakları vardır. Üçüncüsü de ahlaki özellikleri vardır. Ahlak önceki ikisini kapsayan, onların yansıması diyebileceğimiz son derece önemli bir özelliktir. Esas Müslümanı cemiyet içerisinde, insanlara yansıyan boyutuyla ortaya koyacak olan belki de bu üçüncü özelliktir. Müslümanı, iman ve İslâm’ı, dış dünyaya görünür kılan bir husustur. Onun için de dikkat ederseniz Rasûlullah aleyhisselam’ın bir hadisi şerîfi vardır ya “اني بعثت لاتمم مكارم الاخلاق” ben ahlaki özellikleri tamamlamak için gönderildim” diye. Yani bundan önceki semavi dinlerde de iman, İslâm ve ahlak gibi özellikler var. Bizde ahlak, biraz daha Rasûlullah’ın şahsında çeşitlenmiştir/detaylanmıştır. Geçmiş Peygamberlerdeki bütün ahlaki özellikler Rasûlullah aleyhisselam’da en mükemmel şekilde bir araya getirilmiş ve Rasûlullah bir ahlak timsali haline gelmiştir. Onun için hani Hz. Âişe

kendisine Rasûlullah'ın ahlakını soranlara Kur'ân'a bakın diyor. Kur'ân-ı Kerîm'deki iman ve İslâm, şahsi bir varlık olarak Hz. Peygamber'de ortaya çıkmıştır.

Takvânın üç mertebesini ayette olduğu gibi izah eden bir diğer örnek de meşhur Cibril hadisidir. Hepimizin malumu olduğu üzere Cebrail aleyhisselam Hz. Peygamber'e geliyor, iman nedir, İslâm nedir, ihsan nedir sorularını soruyor. Bu hadiste ihsan; Allah'ı görüyormuşçasına kulluk etmektir şeklinde izah ediyor. Bu aynı zamanda yukarıda da bahsettiğimiz ahlakıdır. Allah'a karşı, tüm insanlara karşı ahlaklı davranmaktır. Ahlak, iman ve ibadetleri içine alan bir şeydir. Bütün davranışlarda kendisini Allah'ı görüyormuş gibi bir imana sokan insanın nasıl davranacağını hayal edin. Allah beni görüyor diye düşünen bir insanın bu kitaba aykırı bir şey yapması mümkün değildir. İşte bu üç özelliğe sahip olmaya üçüncü mertebe takvâ diyoruz.

Takvâ, insanı imana getirecek kadar Allah'ı tanımaktır. Henüz mümin olmamış, imana gelmemiş bir insan eğer fitri özelliklerini kaybetmemişse, tefekkür edebiliyorsa, kalbi tamamen ölmemişse, akli fesada uğramamışsa normalde “ben neyim” sorusunu düşünür. Hiçbirimiz bu dünyaya gelirken kendimiz gelmedik, nasıl geldiğimizi de bilmiyoruz yani. Kendi kendimizi meydana getirmiş değiliz. Dolayısıyla biraz akli başında olan insan, etrafına düşünerek bakan insan, eğer kendisini oyalayan işleri yoksa, oyalanınca düşünmeye fırsat bulamayabilir insan, kendisine zaman ayırıp düşündüğünde “Ben neyim?” sorusunu kendisine soruyordur. Bunun cevabını arıyordur. “Bir hayat yaşıyorum, bu hayatın anlamı nedir? Nereden geldik, nereye gidiyoruz?” Bu soruları soran insan mümin olmamış bile olsa, kâinata etrafında gördüğü düzen, nizam, sistem onu bu kâinatın bir sahibi olabileceği fikrine, o kainattaki düzende gördüğü ilim, hikmet onu korkutacak veya saygı duyulacak bir varlık olduğu inancına götürür, onu imana ulaştırır. Bu ilk korkusu, endişesi sorularına cevap arayışı onu imana getirir. İmana geldikten sonra zaten artık Kur'ân'ı tanır, onu okuyarak neler yapması gerektiğini öğrenir. İbadetlerini öğrenir. Sonra bu ibadetlerin içinin boş olmaması gerektiğini öğrenir. Sonra da bunlarda “ihsan”ı arar ve bu üçüncü mertebeye ulaşılması gerektiğinin farkına varır. Bu insanın kademe kademe, ruhen rububiyetin farkında olmasıdır. Hani Cenab-ı Allah'ın bir ismi de Rab'dır ya. Rububiyet kökünden gelir ve terbiye etmek anlamındadır. Cenâb-ı Allah'ın Kur'ân'la yaptığı terbiyedir aslında. Kur'ân-ı Kerîm'de; *قل يا ايها الكافرون* gibi birçok ayetler var. Dikkat ederseniz o ayetlerde muhataplar kâfirlerdir. Yani Kur'ân-ı Kerîm sadece bize hitap etmiyor. Aslında genel tebliği Rasûlullah'ın ilk dönemini düşünürseniz ilk ayetler henüz Müslüman olmamış insanlara okunuyor. Onlara okunurken, yere bakın, göğe bakın, bunları kim yarattı, düzene bakın. O, tefekkür eden insanın tefekkürüne yardımcı oluyor. Hani Bakara suresinin

başında Cenâb-ı Allah diyor ya “Bu kitap müttakiler için hidayet rehberidir.” Oradaki müttakiyi Müslüman, mümin olmuş veya mümin olacak ya da imanda kemale ermiş kimseler anlamında üç manada da anlayabiliriz. Yani takvânın üç mertebesini düşünürseniz, Kur’ân-ı Kerîm her üç mertebe için de hidayet rehberidir. Günümüzde bunun örneklerini çok görüyoruz, hiç inanmamış biri Kur’ân’ı okuduğu zaman, bir meal okuduğu zaman -meal Kur’ân’ın suyunun suyudur- onu bile imana getiriyor. Geldikten sonra Kur’ân okumaya devam ediyor; İslâm’a götürüyor. Okumaya devam ediyor; ihsana götürüyor. Demek ki Kur’ân-ı Kerîm bize ölünceye kadar rehber olacak bir kitaptır. Ben bu ayetleri bahsettiğimiz şekilde anlıyorum. Kur’ân-ı Kerîm, her merhaledeki müttakilere, henüz müttaki olmamış ama müttakilik potansiyeline sahip olan için, ileri derecede müttaki için rehber olabilecek bir kitaptır. Öyle bir kitap ki her seviyeden insanın kitabıdır. Bu aynı zamanda mucizevi bir şeydir de.

Sayın Hocam, müttakilerin vasıflarını Kur’ân’dan örneklerle detaylandırarak; îman, malı infak, namaz kılmak, zekat vermek, ahde vefâ göstermek, sabır, öfkeye sahip olmak, bağışlayıcı olmak, istiğfar dilemek, günahta ısrar etmemek, gece ibadeti, adâletli olmak, kalbi selim sahibi olmak, dostlukları sağlam olmak, İslâm’ı tebliğ etmek, son olarak Allah’ın Kitabına ve Rasûlüne uymak şeklinde başlıklandırılıyorsunuz. Müttakilerin mertebelerinde de ifade ettiğiniz sıraya uygun olacak şekilde ilk olarak îmanı zikrediyorsunuz. Ancak îmandan bahseden ayetlerde kadere îman yer almıyor. Bunu nasıl izah edebiliriz?

Burada sorunuza geçmeden önce saydığımız ibadetlerin her birinin en güzel bir şekilde yapılmasının insanın takvâ duygusuyla iritbatlı olduğunun da söylenmesi icab eder. İnsan olarak bizde takvâ duygusu ne kadar gelişmiş, olgunlaşmışsa namazımız, zekatımız, sadakamız, oruçlarımız da o kadar olgunlaşır. Bu ibadetleri saymamızın sebebi şudur; bu ibadetlerden sonra Cenab-ı Allah genellikle “لعلكم تتقون” eğer bu emre uyarsanız müttaki olursunuz, Allah’tan daha çok korkmuş olursunuz, Allah’ı daha çok sevmiş saymış olursunuz, demektedir. Bu şunu gösteriyor; ibadetlerin layıkıyla yapılması takvâyı, takvâ da bu ibadetleri besliyor. Bu durum, Allah’ı görüyormuşçasına ibadet yapmaya götürüyor sizi.

Sorunuza gelince “*kadere iman*” bunlar içerisinde dolaylı olarak vardır. Kadere iman sahih hadislerde açıkça ifade edilmiştir. Biz ehl-i sünnet olarak sahih hadislere itibar ettiğimiz için kadere imanı da buraya dahil etmişizdir. Cenâb-ı Allah her şeyi bilir, yaratılmadan önce de her şeyden haberdardır. Bu bilmek, Cenâb-ı Allah tarafından olduğu için aynı zamanda planlamak anlamına da gelir. Dolayısıyla Cenâb-ı Allah önceden her şeyi planlamıştır. Bütün bunlara rağmen insanların iradesi de devrededir. Bu iki şeyi aynı anda anlamamız belki dünyevi

zihin kalıplarımız açısından, acziyetimiz açısından ve bilgilerimizin yetersizliği açısından tezat gibi görünüyor ise de burada bir tezat yoktur, belki bizim yanlış değerlendirmelerimiz söz konusudur. Dolayısıyla biz insan sorumluluğuna da inanırız, ehl-i sünnet olarak kadere de iman ederiz.

Kimileri, “Kader Kur’ân-ı Kerîm’de yoktur, siz neden ilave diyorsunuz” derlerse onlara da şöyle cevap veririz. Evet Kur’ân-ı Kerîm’de Cenâb-ı Allah çok açık olarak imanla ilgili unsurları saydığı ayet-i kerîmelerde bundan bahsetmemiştir ama, kader Allah’a imanın içinde vardır zaten. Çünkü biz Allah’a iman ederken yine Kur’ân-ı Kerîm’in bize öğrettiği sıfatları üzerinden iman ederiz. Bu sıfatlar içerisinde ilim vardır, hikmet vardır. İlim bilmektir. Bu bilmenin zamanı var mıdır? Yoktur. Yani ezeli, ebedi, dün, bugün, yarın her şeyi Cenab-ı Allah bilir. Zaten zaman Allah için değil bizim için söz konusudur. Dolayısıyla Cenâb-ı Allah her şeyi biliyor mu, biliyor. O zaman bizim yapacaklarımızı da bilir mi, bilir. Bu zaten bizim kader dediğimiz şey değil mi, evet. “Bunu bilir, peki planlamış mıdır?” sorusuyla birlikte düşünmek gerekirse, evet planlamıştır. Neden evet, çünkü Allah’ın bilmesi yarattığı şeyi bilmesidir. Bir makine mühendisi düşünün. Bu bir makine yapıyor. Bu makineyi çok iyi biliyorsa, bu makinenin çalıştığı zaman ne yapacağını, başına gelecek olayları da biliyor demektir. Zaten makineyi yaparken o olayları olacak şekilde planlayarak yapmamış mı? İnsan da aynı şekilde. Onu yaratanın Allah olduğunu düşündüğünüzde bu insan nereye gidecek, ne yapacak, nerede sürçecek, neyi başaracak bunu bilir mi bilir elbette. Çünkü O yarattı. Kaderi illa ki Kur’ân’da bizzat zikredilmiyor diye reddetmek aslında Allah’ın ilim sıfatını görmemek anlamındadır. Cenâb-ı Allah bilmiyor mu? Nasıl diyeceksin ki Allah şunu bilmez! Allah’ın sıfatlarında istisna yapılmaz. “Allah şunu görür ancak istisnası şu. Allah şunu duyar ama şunu duymaz” gibi, Allah’ın sıfatlarında istisna yapılmaz. Dolayısıyla Rasûlullah aleyhisselam hadiste bunu söylememiş olsaydı bile, Allah’ın ilim sıfatını beyan eden ayet-i kerîmelerden bunu zaten çıkarırdık.

Diğer yandan sahih hadislerde de bu mevzular zikredilmiştir. Bizim hadislere imanımızın ifadesi, anlamı şudur. Bunu Rasûlullah mı söyledi? Bu kesin mi? Evet. Zaten bu durumda ona inanmamak imanı ortadan kaldırır. Günümüzde hadise inanmayanlar şöyle söyleyerek belki kendilerini mazur gösterebilirler: “Rasûlullah bunu söylememiştir. Neden? Sağlam bir yolla gelmemiştir. Biri bu sözü uydurmuştur, Rasûlullah’a nisbet etmiştir.” Zaten hadisteki cerh ve tadil ilmi de bunun için konulmuştur. Hadis diye sunulan bir şeyin Rasûlullah’a nisbeti ne kadar doğrudur bunu tespit etmek için. Onun için biz mesela mütevatir olan, manen mütevatir olan hadisleri reddetme konusunda daha dikkatli olunması gerektiğini

söylüyoruz. Ama ahad olan hadisler için birisi, “Yok bunu Peygamberimiz söylememiştir” diyerek reddettiğinde, artık onu Allah’a havale ediyoruz, çünkü bu inkara düşmeyi gerektiren bir şey değildir. O kendi iç dünyasında benimseyememiştir veya başka şeyleri bahane etmiştir vs. Ama bir insan, “Tamam bu hadistir, Peygamberimiz bunu söylemiştir, buna rağmen ben bunu kabul etmiyorum” dediğinde zaten kâfir olur. Rasûlullah din konusunda bir şey söylemiş de birisi bunun Rasûlullah tarafından söylendiğini iyice anlamış da sonra reddediyorsa “أطيعوا الله وأطيعوا الرسول” emrinin dışına çıkmış oluyor. Kur’ân’ı da bize aktaran Rasûlullah’tır değil mi? Biz bu Allah’ın Peygamberidir dedikten sonra tamam Kur’ân-ı Kerîm Allah’ın vahyidir diye inanmış oluyoruz zaten. Günümüzde hadis konusunda bakışları şaşkınlık olanların gerekçesi budur. Onlar, “Rasûlullah’tan bize sağlam bir hadis gelmemiştir. Kur’ân, sağlam olarak gelmiştir, onu kimse inkar etmiyor ama hadisler sağlam olarak gelmemiştir” diye düşünüyorlar. Şu manada haklılar: Zayıf, uydurma hadisler var. Akıl mantığın almadığı bir takım hadisler var. Zayıf onlar. Bunları reddebilirsiniz ama az çok ümmetin sıhhati üzerinde neredeyse ittifak ettiği hadisleri reddetme konusunda dikkatli olmak lazım. Onlar içerisinde de araya karışmış zayıf olanlar olabilir mi? Olabilir. Ama böyle sellemehusselam hemen bir hadis gelince “Bana hadisleri söyleme!” demek çok iyi bir tutum değildir.

Sayın Hocam, “Bilhassa İttika Edilmesi Gereken Ahkam”dan bahsederken “Cenab-ı Allah Kur’ân’da bazı hükümlerini bildirdikten sonra o hükümlerde daha dikkatli davranmamız gerektiğine işaret etmiştir” diyorsunuz ve bu düşünceye uygun olarak kadınlarla, haccla, oruçla ilgili ahkamların yanı sıra dünyaya değer vermemek, cihad, helal ve hoş olanı yemek, emanet ve şahitliğe riayet, fesattan sakınarak sulh için çabalamak, faizden sakınmak, sui zan ve gıybetten kaçınmak, müminler dışındakileri dost edinmemek ve tesettüre riayet etmek başlıklarını oluşturuyorsunuz. Bu başlıklar içerisinde özellikle Allah, Rasûlü ve insanlarla ilişkilerde takınılması gereken tavra/edebe dair örnekleri bir arada görebildiğimiz Hucurât suresinden ayetlerin seçildiği “Suizan ve Gıybetten Kaçınmak” başlığı hakkında konuşmak istiyorum. Bu konuda neler söyleyebiliriz?

Suizan ve gıybet, İslâm kardeşliğimizi zedeleyen en önemli hatalarımızdan, günahlarımızdan bir tanesidir. Kardeşlik hele günümüzde en çok ihtiyaç duyduğumuz şeylerdendir. Müslümanların sayısı çok olmasına rağmen, Rasûlullah’ın zamanına göre kemiyet olarak milyarlarla ifade edilmemize rağmen keyfiyet açısından pek bir gücümüz, değerimiz yok. Bu da darmadağın olmamızdır. Sorun, ahlakla ilgilidir. Birbirimizin aleyhinde konuşmamız, birbirimizi küçümsememiz, nefsanî duygularla birbirimize küsmemiz elbette bizi

güçten alıkoyuyor. Bunu fert olarak yaptığımız gibi devletler olarak da yapıyoruz. Bugün biliyorsunuz birçok İslâm devleti var. Bunlar içerisinde belki her birinin idarecisi o kadar samimi olmayabilir, değişik yollarla toplumların başlarına geçmiş olabilir, ama İslâm milletleri halklar itibariyle birbirimize karşı kırgınlığımız, küskünlüğümüz, birbirimizi küçümsememiz, küçük meseleleri bahane ederek birbirimize kırılmamız, kâfirlerin İslâm ve Müslümanlar üzerinde daha kolay planlar yapmasını sağlıyor. Fakat biz Müslümanlar olarak birlikte hareket edebilmek hiçbir problemimizi bırakmayız ortada.

Bir zaman dillendirilmişti ya: Suriye'deki sorunları kendimiz çözelim, diye. Mezhebi bazı iç kavgalar olmakla birlikte Suriye, bir İslâm ülkesidir sonuçta. Ama bu ülkedeki problemi Amerika, Rusya, Fransa çözmek için değil büyütme, orayı bir çıban başına dönüştürmek için geliyorlar. Bunu bir ara Cumhurbaşkanımız da ifade etti, "İslâm ülkeleri olarak bu problemi kendimiz çözelim" şeklinde. Kimseye bırakmayalım. İslâm ülkeleri olarak bir tarafta İran var, problemin öbür tarafında yer alan, problemin çözülmesini istemeyen taraf. Sonuçta İran Ca'feriyye, İmâmiyye, İsnâaşeriyye mezhebi, Suriye'de Nusayrîler var. Aslında mezhep Şîa içerisinde iki kol, ama birbirine benzemeyen iki kol. Ca'feriyye ehl-i sünnete oldukça yakın olan bir kol. Nusayrîlik ise tekfir edebileceğimiz derecede gulâtü's-Şî'a'dan olan bir kol. Ama sonuçta benden olsun çamurdan olsun felsefesiyle İran orada kendine taraftar bir iktidarın ayakta kalmasını istiyor. Halbuki bu bir azınlık iktidarı. Ayakta kalamayacağı için de müdahale ediyor, Nusayrîlere destek veriyor. Rusya'yla iş birliği yapıyor, belki Amerika'yla iş birliği yapıyor ve problem çözülüyor. Neden? Çünkü biz Müslümanlar olarak nefsanî duygularla birbirimizin şahıs olarak aleyhinde konuşuyoruz, haram olmasına rağmen gıybetini yapıyoruz, bu yanlış yapmaya devam ediyoruz. Ferdi olan bu durum ictimai hale de dönüşüyor. Mezhepler, cemaatler, tarikatlar ve benzeri gruplar da manevî birer şahsiyet ya onlar birbirlerinin gıybetini yapıyorlar, birbirinin aleyhinde bulunuyorlar. Birleşecek yerde ayrılıyorlar. Bu anlamda soruda işaret ettiğiniz husus günümüz açısından son derece önemlidir.

Müslümanlar olarak dilimize sahip olmalıyız. Kalbimizden bazı duygular geçebilir, aklımıza bazı şeyler gelebilir ama bunlardan sorumlu değiliz. Fakat bunları dillendirdiğimiz zaman artık sorumlu hale geliyoruz. Diğer yandan "bir fasık size bir haber getirdiğinde onu araştırın" emrine biz genellikle uymuyoruz. Özellikle sosyal medya çoğunlukla fasıkların getirdiği haberlerle doludur. Bunların aslı, geçerliliği var mıdır diye soruşturmuyoruz. Tek taraflı dinliyoruz, karşı taraftan haberimiz yok. Genellikle de biz Müslümanların aleyhine işleyen bir şey yani dikkat ederseniz. Onun için bir Müslümanın söylenen her şeye inanması kadar bir büyük yanlış olamaz. Araştırın, delillendirin, aslı varsa inanın. Biz millet olarak

hepimiz bunu yapsak sosyal medya üzerinden bize toplum mühendisliği yapılamaz. Algi operasyonları çekilemez. Biz bu kapıyı açık tutunca birileri rahatlıkla o kapıdan giriyor.

Gıybet olmasın diye bazen meclislerde isim zikretmeyelim denilebilir. Ancak kimi zaman da, Müslümanları onların zararından korumak için isimlerin zikredilmesi gerekebilir. İnanışı yanlış, hayatı yanlış ve buna rağmen bunu açıkça ifade etmekten kaçınmayan insanlar var. Bizim etrafımızda da olabilir. Bu gibi kimselerin isimlerini zikretmek veya tenkit etmek gıybete girmez. Bunu objektif, sloganlardan uzak, gerçekçi bir şekilde yapabilmek lazım. Bu noktada şunu da unutmamak lazım. Faydası olmayacaksa bu dediklerimizi de söylememek lazım. Bazen, bazı muhataplarımız bazı şeylere iyice dalmışsa, çıkamayacak durumdalarsa, tartışmanızın bir faydası olmayacaksa, bir tartışmaya meydan vermeden bu işlerden, kişilerden uzak durmak lazım. Çünkü her konuşmanın da faydası olmaz yani.

Allah Teâlâ hazretleri Yunus Suresi 63 ve 64'üncü ayetlerde “Onlar, (Allah’a) îman eden ve emirlerine uygun yaşayan (müttakiler)dir. Onlar için dünya hayatında da âhiret hayatında da müjdeler vardır...” buyurmakta. Sayın Hocam, takvâli olmanın kazandırmış olduğu dünya ve ahiretin müjdeleri/hayırları nelerdir?

Dikkat ederseniz Kur’ân-ı Kerîm’de Allah kulluğu, ibadeti anlatırken çok ayet-i kerîmede ticaret kelimesini kullanır. İnsanın dünyasında bir ticaret, alıp satma, kâr elde etme duygu ve düşüncesi vardır. İnsanın bu düşüncesini Kur’ân-ı Kerîm ahirete kanalize ediyor. Yarışanlar da bunun için yarışsın, diyor. “Ticaretiniz kâr sağladı” ya da münafıklardan bahsederken “onların ticaretleri kâr sağlamadı” diyor. Münafıklar kâr elde etmek için münafıklık yapıyorlar ama Cenâb-ı Allah onların bu ticareti zarar etti diyor. Biz müminlere de zarar etmeyecek bir ticaret yolu gösteriyor. Bu ahiret pazarında mallarımız, canlarımız, her şeyimiz alınıyor, satılıyor. Mümin malını, canını Allah yolunda alıyor satıyor; münafık ve kâfir ise dünyalık için malını, canını alıyor, satıyor. Sonuçta biz ortaya bir davranış koyuyoruz; inanç olarak, ibadet olarak, ahlak olarak. Ama bunları hem dünyada hem de ahirette karşılığını almak için yapıyoruz. Çünkü Rabbimiz şunları yaparsanız şunları elde edersiniz diyor. Bunlardan bir kısmı maddi bir kısmı da manevi lütuflardır. Dolayısıyla bu menfaatperestlik değil, Cenâb-ı Allah’ın bize gösterdiği bir yoldur. Yunus Emre’den naklen “Mal da yalan mülk de yalan var biraz da sen oyalan” sözleri var, bir de “Cennet cennet dedikleri birkaç huri birkaç gılman” gibi şiirleri var. Bu farklı bir dünya, ayrı bir bakış açısı.

Takvâ insana, dünyada elde edeceğimiz her şeyden önce vicdani, psikolojik bir rahatlık hissi verir. İnsan tevekkül ediyor Cenâb-ı Allah’a. Hayır da olsa şer de olsa dengesini

bozmuyor, büyük olaylar karşısında kendisini kaybetmiyor. Hayır olsa şükrediyor, şer olsa sabrediyor. Kendisini imanıyla tedavi ediyor. Bu büyük bir nimettir. Takvâlı kimse dünyevi cezalardan kurtulur. Çünkü Cenâb-ı Allah bazen ceza olsun diye belalarla imtihan eder, bazen de hatalarımızdan dolayı cezalandırır bizi. Müttaki az hata edeceği için az cezalandırılır. Suçlarından dolayı bela ve cezalara uğramayacak demektir. Müttaki müminlere Allah maddi, manevi yardımlarını gönderir. İnsan bunu zaman zaman hayatında da hisseder. Samimi olduğunda, Cenâb-ı Allah'a güvenip dayandığında, önü açılır, kolayca yolları açılır, zorlanacağını sandığı işler kolay olur. Bazen de tersi olur. Kolay zannettiği şey, tevekkül etmediği için zorlaşır. Cenâb-ı Allah müttaki kuluna bereket ihsan eder. Hadisi şerifte "bildiklerinizle amel ederseniz Allah size bilmediklerinizi öğretir" diyor ya, böylece müttaki olduğumuzda, Cenâb-ı Allah bize yeni bilgiler nasip eder, öğretir, öğrenme fırsatı verir, ilham eder. Bunlar da takvânın dünyevi faydalarındandır. Yeryüzüne müttakiler bir cemiyet olarak düşünüldüğünde varis de olurlar. Buldukları yerin sahipleri olurlar. Tersisi de söz konusudur. İktidar kayboluyorsa bunun bir sebebi de takvâdaki zaaflardır. Allah'ın rahmeti, mağfireti de dünyevi faydalardandır ki bunların ahirette de aynen yansımaları vardır. Hem dünyada hem de ahirette maddi ve manevi faydalar kelimelerini bilerek kullanıyorum. Çünkü ahirette de manevi faydalar vardır. Ahiretteki nimetler sadece maddi nimetlerden ibaret değildir. Ehl-i sünnet olarak Cenâb-ı Allah'ı ahirette göreceğimize inanıyoruz ya Cenâb-ı Allah'ı görmek, seyretmek manevi bir nimettir. Dünyada manevi olarak künhüne eremediğimiz şeyleri belki orada öğreneceğiz; o da manevi bir lezzettir. Orada Peygamberleri, salih insanları göreceğiz bunlar da manevi lezzetlerdir. İtibar görmek de manevi bir lezzettir. Melekler sizi selamlıyor, ehli cennetle selamlaşıyorsunuz... Bunlar gibi manevi lezzetler dünyada olduğu gibi ahirette de vardır. Bunun karşılığında cehennemdekilere de maddi cezaların yanı sıra manevi cezalar olacaktır. Utanç cezası, rezil olma cezası ve benzerleri. Dolayısıyla cennetteki nimetler sadece maddi nimetlerden ibaret değildir, cehennemdeki cezalar da sadece maddi cezalardan ibaret değildir. Her ikisinde de hem maddi hem de manevi mükafat ya da cezalar söz konusudur.

Peki Hocam, Günümüz insanı takvâyı nasıl elde eder?

Bu tabii cevabında birçok şey söylenebilecek bir sorudur. Kısa yoldan ne söylenebilir. Kitabın sonuç bölümünde önemli bir şeye işaret ediyorum. Müttaki, mümin, müslim, salih, muhlis gibi kelimeler; iyi bir Müslümanın, Kur'ân-ı Kerîm'de değişik ayetlerde farklı isimlerle isimlendirilişini göstermektedir. Her biri, o kelimenin ifade ettiği özellik açısından ağırlıklı olarak ne anlama geldiğini ifade eder. Bunların hepsinde anlatılan, Kur'ân-ı Kerîm'e göre iyi bir insanın, iyi bir Müslümanın özellikleri. Şöyle içinde beyaz renkte bir ampülün olduğu

altıgen bir fener düşünelim. Fenerin her bir camı farklı renkte olsun. Fenerin içinde beyaz renkli bir ampül yanıyor fakat ışık, her bir camdan farklı bir renk olarak çıkıyor. Burada da Kur'ân-ı Kerîm'in insana öğrettiği, insanı terbiye ettiği zaman bir taraftan iman ışığı çıkıyor, bir taraftan İslâm, teslimiyet ışığı çıkıyor, bir taraftan ihlas, şirk karıştırmadan Allah'a kulluk ışığı çıkıyor, bir taraftan sadakat, sıdk, doğruluk, bir taraftan takvâ. Aslında bunların hepsinin içinde aynı imanın yansımaları var.

Sorduğunuz soruya gelince...Belki onu şu şekilde de sorabiliriz: "İyi bir Müslüman nasıl olur?" Bunun cevabı kolay; iyi bir Müslüman Kur'ân-ı Kerîm'in anlattığı özelliklere sahip olan Müslümandır. Tabi burada tekrar ifade etmiş olalım: Kur'ân-ı Kerîm'i anlayabilmek için hadislere de ihtiyaç olduğundan onun yanına sahih hadisleri de koymak lazım. İyi bir Müslümanın nasıl olması gerektiği bu kaynaklarda serpiştirilmiş şekilde anlatılıyor. Hadisler olmadan Kur'ân-ı Kerîm'i anlamak istersek eksik anlarız. Dolayısıyla da Kur'ân-ı Kerîm ve sünnetin anlattığı bir iyi insan özelliklerine sahip olmak lazım. Bu, dün de böyleydi, bugün de böyledir, yarın da böyle olacaktır.

Günümüz açısından belki dikkat çekilmesi gereken şey şudur: günümüzde biz iman bakımından, İslâm bakımından, prensiplerimiz bakımından, Kur'ân'ın anlattığı özellikler bakımından birçok açıdan yıpranmış, bazı özelliklerimizi kaybetmiş durumdayız. Bazı özelliklerimizi ismen taşıdığımız halde ruhen kaybetmiş durumdayız. Kendimize çekidüzen vermemiz lazım. Kılavuzumuz Kur'ân-ı Kerîm bizi nerden götürüyorsa oradan gitmemiz lazım. Bazen dağ başından, bazen bir vadiden, bazen uçurumların kenarından götürüyor olabilir. Bazen bir çölden geçmen gerekebilir. Bazen aç kalmak gerekebilir. Büyük fedakarlıklar yapman gerekiyor olabilir. Ama gitmek istediğin hedef bunları gerektiriyor. Günümüzde kendi hayatımıza baktığımızda biz, fazla fedakârlık yapmadan hedefe varalım istiyoruz. Hedef büyük ama biz bunu ucuza mal etmek istiyoruz. İşte çağdaş sıkıntımız tam olarak da bu. Modern hayat bize bazı imkanlar sunuyor ama bizden bazı fedakarlıklar da istiyor. Bu fedakarlıkların bir kısmı inancımızla, İslâmımızla, prensiplerimizle ilgili fedakarlıklardır. Dolayısıyla bazı şeyleri görmememiz, büyütmememiz gerekiyor modern hayatı yaşarken. Faizin toplumdaki yeri ve faizsiz yaşamın insanı zorluyor gibi görünmesi bu anlamda hatırlanabilir. Faiz olmadan işlerimiz yürümeyecek sanıyoruz. Oysa aslında bizi zorlayan şey algılarımızdır. İmtihanlarımızın farkında olmamız gerekmektedir.

Sayın Hocam kitabınızın değişik sayfalarında, Takvâ ve müttaki konulu oluşturduğunuz başlıklardan ve seçtiğiniz örneklerden fazlasının Kur'ân-ı Kerîm'de yer aldığını, tamamını kitapta zikretmenin imkansızlığını vurguluyorsunuz. O halde son

olarak kıymetli okuyucuların bu hususta Kur'ân'a bizzat kendilerinin müracaat etmek isteyebileceklerini düşünerek, Kur'ân'ın okunması, anlaşılması hususunda neler tavsiye edersiniz?

Kur'ân-ı Kerîm Arapça bir kitaptır, keşke iyi bir Arapça öğrenebilmiş olsak. Arapçayla yetinerek tercümelere bakmadan doğrudan Kur'ân-ı anlayabilmiş olsak. Bu durumda bile Kur'ân-ı Kerîm'i anlayabilmek için ilave bazı bilgilere, unsurlara ihtiyacımız var. Bunların başında sünnet gelir. Geçmiş alimlerin ayetlerle ilgili yapmış oldukları tefsirler gelir. Onlara neden bakma ihtiyacı hissederiz? Kur'ân-ı Kerîm mana itibariyle çok zengin bir kitaptır. Her insanın ondan çıkarabileceği derin manalar vardır. Bizim dikkatimizi çekmemiş, ama bizden önce büyük müfessirlerin dikkatini çekmiş manalar olabilir. Bunları okuduğumuzda biz de diyoruz ki, “evet gerçekten burada ince bir mana var.” Dolayısıyla onlara da bakmamız lazım. Bu ideal olanı.

Merhum Muhammed Hamîdullah hocamız biz imam hatipte öğrenci iken Kayseri'ye gelerek konferans vermişti. Bir salonda konferans veriyor, bir hocamız da konuşmalarını tercüme ediyor. Sözlerine Arapça olarak başladı. Dedi ki, “Size annelerinizin diliyle hitap edeceğim.” Biz de herhalde Türkçe'ye dönecek hocamız diyoruz. Çünkü hocamızın fazla dil bildiğini, bunlar arasında Türkçe'nin de olduğunu biliyoruz. Oysa o, “Size Arapça konuşacağım, bu dil sizin ana dilinizdir” dedi. “*Peygamberin hanımları sizin annelerinizdir*” ayetini okudu. “Peygamber hanımları Arapça konuşurlardı. Onlar sizin anneleriniz olduğuna göre annelerinizin dili ana dilinizdir, Arapçadır” demişti. Ben de bunu, öğrencilerime genellikle bu şekilde anlatırım. Bizim ana dilimiz sadece konuştuğumuz dil değildir. İkinci ana dilimiz de Arapçadır. Hangi milletten olursak olalım kendi dilimizin yanı sıra ikinci ana dilimiz de Arapçadır. Keşke insanımız İngilizceye önem verdikleri kadar Arapçaya önem vermiş olsa da, bir zamanlar olduğu gibi dünyada İngilizce değil de Arapça Müslümanlar arasında iletişim dili, ortak dil sayılıydı. Maalesef bu üzülecek bir durum. İdeal olan; Arapçayı öğrenerek Kur'ân'ı birinci elden okumak ve anlamaya çalışmaktır.

Mealleri konuşacak olursak, “mealler Kur'ân-ı Kerîm'i hiç mi yansıtmıyor” diye sorarsanız, oran vermek gerekirse yüzde seksen doksan yansıtabilir. Meal, Kur'ân-ı Kerîm'deki mesajı, hangi dilde tercüme edilmiş olursa olsun büyük oranda yansıtır. Ama yansıtamadığı yerleri vardır. Tercümeyle tam aktaramadığımız yerleri vardır. Yanlış anlayabileceğiniz yerleri vardır. Kur'ân-ı Kerîm'in kendisinin de işaret ettiği gibi muhkem ayetlerinin yanı sıra müteşbih ayetleri vardır. Bazıları bu ayetleri istismar edebilirler. Kötü niyetle başka anlamlara çekebilirler. Veya bilgi eksikliğinden başka manalara çekebilirler. Bunun için, evet mealler

Kur'ân-ı Kerîm'i tanımak, anlamak için bir vasıtaadır ama meallerin yanında mutlaka tefsirlerden de istifade edilmesi lazımdır. İyi bir tefsir, ayetleri pek çok yönüyle ele alır. Eskiye nazaran da bu anlamda şanslıyız, pek çok tefsire gerek kendi dilinde gerekse tercümeleri sayesinde ulaşabilmekteyiz.

Okuduğumuz meal ya da tefsirin müellifini, zihniyetini tanımak da önemlidir. Çünkü herkes zihniyetini, aklını; meallere, tefsirlere yansıtır. İncasına, itikadına, hayatına, samimiyetine güvendiğimiz insanların eserlerini okumak gerekir. Bazı ayetlerdeki bazı kelimeler birden fazla manaya gelebilmekteyken mealde bu manalardan birinin seçildiği görülür. Diğerlerini göremezsiniz. O zaman diğer manaları bir tefsirden görmek gerekecektir. Veya tefsirli meallere bakacaksınız. Bu noktada ben belki tavsiye de edilebilecek en önemli meallerden birisi olarak Hasan Basri Çantay'ın mealini söyleyebilirim. Çünkü onun mealinde dipnotlar vardır. Dipnotlarda bu dediğim ihtimaller yer almıştır. Bu meal aynı zamanda emek mahsulüdür. Bunun mefhumu muhalifi nedir? Bir takım mealler vardır ki onlar emek mahsulü değildirler. Çantay'ın mealinin dipnotlarına baktığımızda ise bunun pek çok klasik tefsiri görerek kaleme alındığı anlaşılıyor. Hocamız parantez içi cümlelerle; motamot mana verdiğinizde anlaşılmayacak ayetleri, tamamlayarak anlaşılır hale getirir. Buna rağmen yine de meal olması itibariyle anlaşılmayacak şeyler olacaktır. Kur'ân-ı Kerîm'den yararlanmanın yolu budur.

Kur'ân'ı kılavuz olarak kullanacaksak; bir kere onunla çok haşır neşir olmamız lazım. Bu esnada da şuna dikkat etmemiz lazım; genellikle hepimizin bu manada istisnaları olsa da kusurumuz vardır. Kur'ân'da okuduğumuz şeyin çoğu zaman muhatabı olduğumuzu unuturuz. Kur'ân şunu yapma diyor, biz onu okur geçeriz. Ama muhatabın biz olduğumuzu çok düşünmeyiz. Mealler yoluyla da olsa doğru anlamak önemli, sonra anladığımızı muhatap olduğumuzu bilerek yaşamak önemli.

Sayın Hocam, söyleşimize katıldığınız, değerli zamanınızı ayırdığınız için tekrar teşekkür eder, şahsımız ve okuyucular için “güzel bir hatırlatma” olmasını dileriz.